

ARMAND BONNETAIN EN DE WEDSTRIJD VOOR DE NIEUWE MUNTYPES VAN KONING LEOPOLD III IN 1937

Luc Vandamme
Didier Vanoverbeek

DE WEDSTRIJD VOOR NIEUWE MUNTYPES VAN 1937

De Belgische regering speelde in de tweede helft van de jaren 1930 al enige tijd met de idee om de schatkistbiljetten van 5, 20 en 50 frank te vervangen door muntstukken. Daarnaast was ze, na de devaluatie van de frank in 1935, tot de conclusie gekomen dat de stukken van 5 frank in nikkel (met een massa van 12 gram) te zwaar waren in verhouding tot hun koopkracht. Bovendien beantwoordde ook het bestaande type voor de deelmunten van 50 centiem, 1 en 2 frank (met de personificatie van België die haar wonden van Wereldoorlog I verzorgt, en met de vermelding «GOED VOOR» als verwijzing naar de vooroorlogse goudfrank) niet meer aan de toenmalige tijdgeest en moest het koninklijk monogram op de toekomstige pasmunten van 5, 10 en 25 centiem na het overlijden van koning Albert I sowieso worden aangepast aan de nieuwe vorst Leopold III.

Om al deze redenen besloot de toenmalige Minister van Financiën, Hendrik De Man, in 1937 over te gaan tot de integrale vernieuwing van alle munttypes (van 5 centiem tot en met 50 frank). Hiertoe liet hij een wedstrijd organiseren, waarvoor de Belgische kunstenaars Karel Aubroeck, Armand Bonnetain, Oscar Jespers, Alfons Mauquoy, Georges Petit, Marcel Rau, Charles Samuel, Pierre Theunis, Geo Verbanck, Adolphe Wansart, Ernest Wijnants en Paul Wissaert werden gecontacteerd. In het archief van Bonnetain hebben wij de brief ter zake, op datum van 18 maart 1937, teruggevonden:

" Le Gouvernement doit faire frapper incessamment de nouvelles pièces de 50 frs. destinées à remplacer les billets de même valeur actuellement en circulation^{1/}. Il a jugé opportun, à cette occasion, de faire procéder au renouvellement général des autres monnaies métalliques.

À cette fin, j'ai décidé de faire appel à quelques sculpteurs, désignés par leur talent et leur renommée, en vue de créer de nouveaux modèles pour les pièces de frs. 50.- et frs. 20.- ainsi que pour celles de frs. 5.-, 1.- et 0.50, et pour les monnaies d'appoint de fr. 0.05, 0.10 et 0.25.

J'ai l'honneur de vous prier de participer au concours que j'organise pour la réalisation de ce projet et dont vous trouverez ci-joint les conditions.

J'attache une importance toute particulière, pour le bon renom artistique de la Belgique, à doter le pays d'une monnaie d'un aspect esthétique et d'une exécution irréprochables, et j'ai la conviction que ce n'est pas en vain que j'aurai fait appel à vous, ainsi qu'à quelques autres artistes parmi les plus méritants et les plus réputés.

Veillez agréer, Monsieur, l'assurance de mes sentiments très distingués.

Le Ministre

Hendrik De Man “

Het wedstrijdreglement, dat als bijlage bij deze brief was ingesloten, luidde als volgt:

“ De eerste reeks, van zilver, omvat:

Het 50-frankstuk, met 33 mm diameter, wegende 22 gram.^{2/}

Het 20-frankstuk, met 28 mm diameter, wegende 13 gram.

De tweede reeks, van zuiver nikkel, zal die zijn van:

Het 5-frankstuk, met 25 mm diameter, wegende 9 gram.

Het 1-frankstuk, met 22 mm diameter, wegende 5 gram.^{3/}

Het 50-centiemesstuk, met 18 mm diameter, wegende 2.5 gram.

Tenslotte de derde reeks, van nikkelbrons, zal die zijn van de pasmunt, zegge:

Het 25-centiemesstuk, met 26 mm diameter, wegende 6.5 gram.

Het 10-centiemesstuk, met 22 mm diameter, wegende 4 gram.

Het 5-centiemesstuk, met 19 mm diameter, wegende 2.5 gram.

De belangrijkste stukken, dat van 50 fr. en dat van 20 fr., dragen op de beeldzijde 's Konings beeldenaar met het jaartal 1937. Op de keerzijde een symbool met de melding “50 fr.” of “20 fr.”, en op den rand of als inschrift, de tweetalige melding “Belgique – België”, dit alles omgeven met parelrand of muntrand.

Het stuk van 50 fr. draagt op den rand een doorlopende compositie onder vorm van guirlande of dwarsstaafjes, al dan niet gecombineerd met het inschrift “Belgique – België”, in gebonden cursief.

Het stuk van 20 fr. draagt enkel op den rand de woorden “Belgique – België” in verbonden italiekken.

Voor de 5-frank-, 1-frank- en 50-centiemesstukken volstaat aan den eenen kant een symbool en aan den anderen kant de cijfers van de nominale waarde gevolgd door “fr.” met de melding “Belgique – België”. En desvoorkomend enkele versiering.

Voor de pasmunt wordt er een cilindrisch centraal gat aangebracht, met 's Konings monogram op de beeldzijde en, op den rand of als inschrift, de melding "Belgique – België". De keerzijde draagt een symbolische teekening met de nominale waarde van het stuk, gevolgd door "C." en het jaartal.

De kunstenaars moeten een voltooid, gietklaar gipsen model, waarvan de diameter 15 cm niet te boven gaat, alsmede de op een lengte van 45 cm en een hoogte van 2 cm vlak uitgewerkte randversiering voor de 20-frank- en 50-frankstukken maken.

De compositie moet op minstens 1.5 mm diepte worden uitgehoud.

Bij elk der modellen moet er een op juisten diameter van het stuk gebrachte photo worden gevoegd.

Voor elk der voorgestelde modellen wordt een eereloon toegestaan: 3.000 fr. voor de modellen met beeldenaar, 2.000 fr. voor de andere.

Wel de verstaan mag ieder kunstenaar slechts één model voor elke reeks voorleggen, en is hij er niet toe verplicht een ontwerp voor elke reeks aan te bieden. Voor het uitkiezen van de definitieve modellen wint de Minister van Financiën het advies van een speciale commissie in. Deze modellen worden eigendom van den Staat, mits betaling van een som van 20.000 fr. voor dat met den beeldenaar en van 12.000 fr. voor de twee andere.

De voor de definitieve uitvoering aangewezen kunstenaars gaan de verbintenis aan elk uitgekozen model bij te werken, zoodat het aan al de technische vereischten van aanmuntning voldoet, zulks volgens de aanduidingen van den Muntmeester. Zij zorgen ervoor dat de reliëfs voldoende uitkomen en in verhouding zijn zoowel op beeld- als op keerzijde, ervoor zorg dragend op beeld- en keerzijde geen twee reliëfs tegenover elkaar te stellen die men niet met een enkelen koudslag zou kunnen doen uitkomen.

De Staat behoudt zich al de rechten voor in verband met de reproductie van al voor het slaan aangemerkte modellen.

De niet uitgevoerde modellen worden in de Munt bewaard en de Staat mag ze desvoorkomend slechts laten reproducieren na voorafgaand overleg met den artist die de ontwerper er van is.

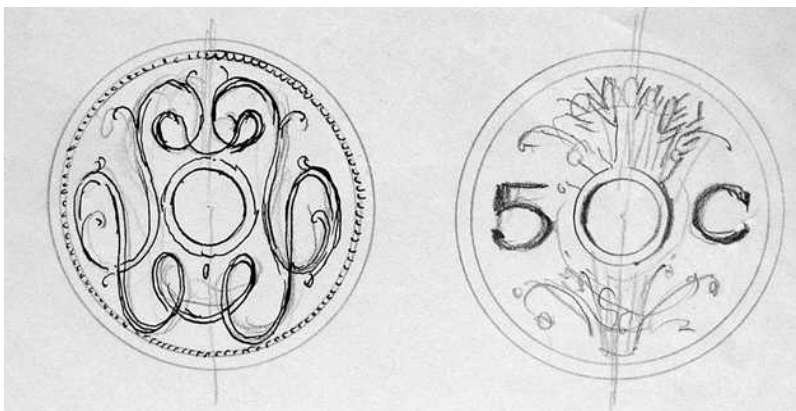
De modellen dienen uiterlijk 1 juni aanstaande gezonden aan den Heer Muntmeester, 95, Munthofstraat, Brussel."

De kunstenaars werden dus verzocht modellen in te dienen met de koninklijke beeldenaar voor de stukken van 50 en 20 frank (3.000 frank ereloon), en met symbolen naar eigen keuze voor de deelmunten van 5 frank, 1 frank en 50 centiem en voor de pasmunten van 25, 10 en 5 centiem (2.000 frank ereloon).

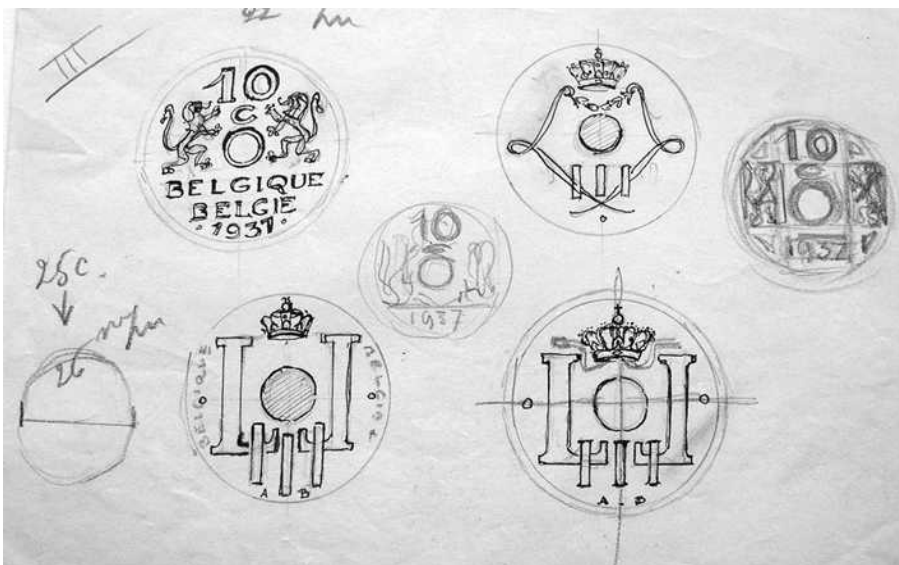
DE INZENDINGEN VAN BONNETAIN

Armand Bonnetain begon onmiddellijk een groot aantal ontwerpen te tekenen voor alle gevraagde stukken. Deze schetsen bleven gelukkig bewaard, zodat we de lezer er hier nog van kunnen laten genieten:

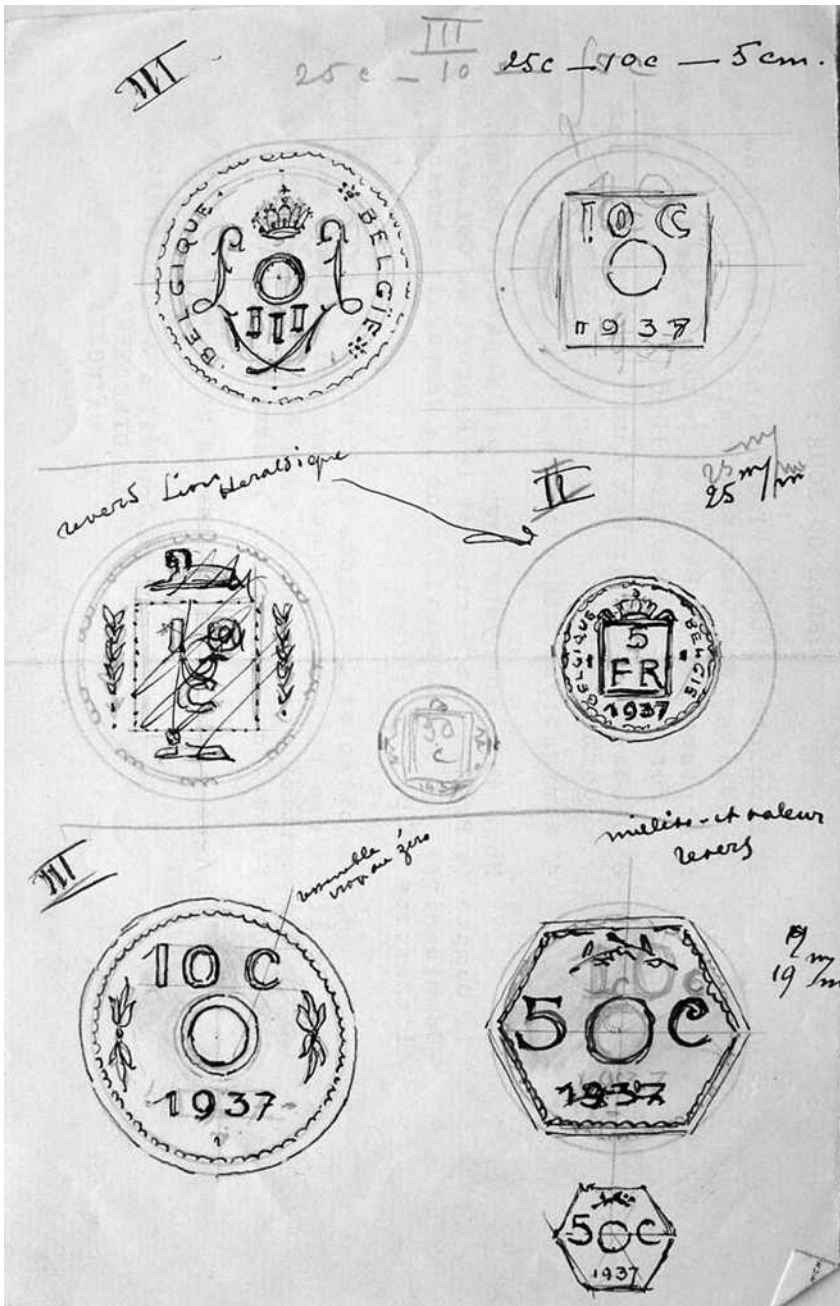
Voor het stuk van 5 centiem:

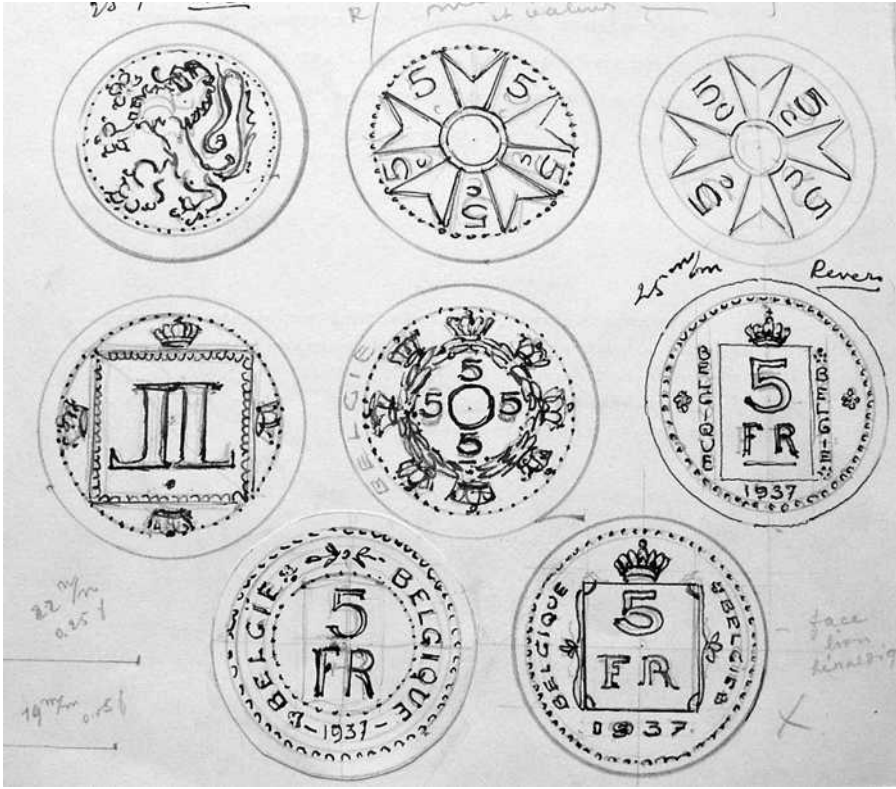
Voor het stuk van 10 centiem:

Voor het stuk van 5 frank en 10 en 5 centiem:

Voor het stuk van 5 centiem en 5 frank:

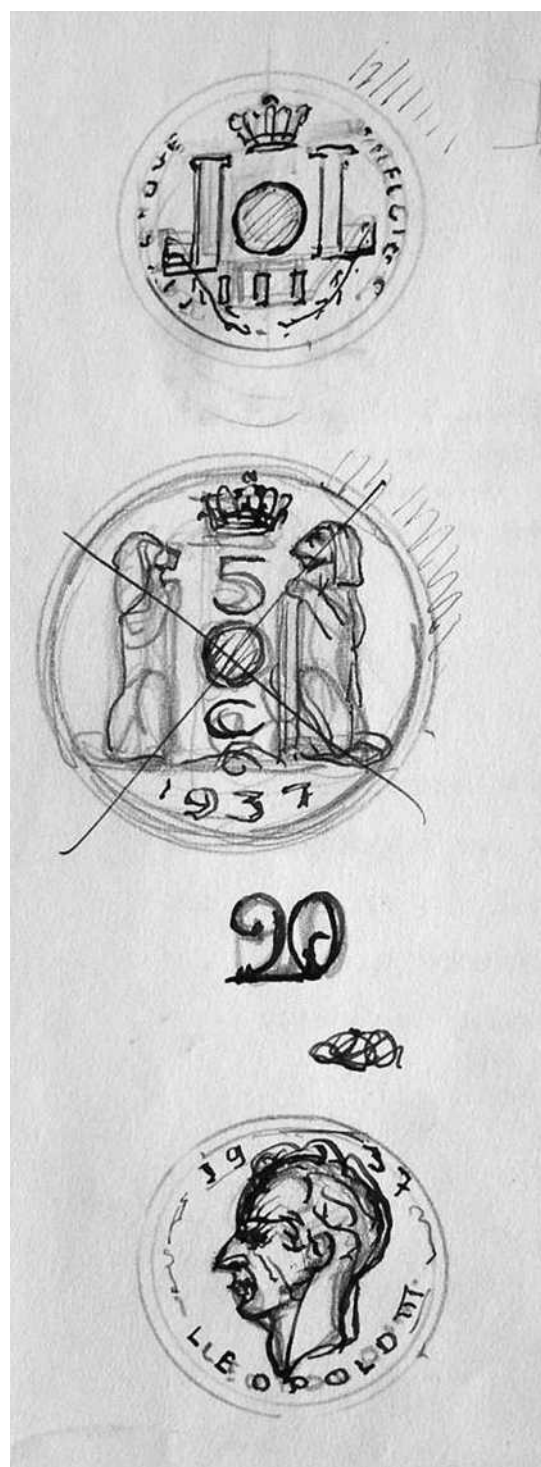
Voor het stuk van 5 frank:

Voor het stuk van 20 frank en voor de pasmunt:

Armand Bonnetain was niet gelukkig met de opgelegde maximale diameter van 15 cm, en heeft hierover als ervaren medailleur enkele suggesties gedaan aan de Minister van Financiën. Dit blijkt uit volgende brief in zijn archief, afkomstig van de kabinetchef van de Minister en gedateerd op 5 april 1937:

“ Vous avez demandé à être autorisé à présenter l’effigie de S.M. Léopold III, pour les nouvelles monnaies projetées, à un diamètre de 25 centimètres au lieu de 15.

La Commission spéciale désignée pour le choix des nouveaux types de monnaies désire avant tout obtenir un relief très apparent. Pour pouvoir apprécier ce relief il est indispensable de présenter des modèles réduits, car il faudrait, avec un diamètre plus grand, marquer des reliefs qui paraîtraient exagérés.

Bien entendu, pour obtenir une ressemblance parfaite de l’effigie, les artistes peuvent faire un premier essai, au moins en grandeur naturelle; c’est d’après ce premier essai qu’ils devront présenter à la Commission un modèle réduit, en y accentuant les reliefs.

Le règlement prescrit pour le modèle de 15 centimètres un creux de la cuvette d’un millimètre $\frac{1}{2}$ au moins. Il s’ensuit que dans le projet primitif, s’il est plus grand, ce creux doit être augmenté proportionnellement à $1/100^e$ du diamètre.

Quant au dessin de la tranche, il sera reproduit sur les monnaies en creux, comme il est actuellement d’usage dans tous les pays, mais il est indifférent que vous reproduisiez ce dessin en creux ou en relief, étant donné que, de toute façon, l’Administration des Monnaies doit créer pour le poinçon et la matrice une reproduction en creux et une en relief.

Les artistes n’ont pas à se préoccuper pour le moment des précautions utiles pour éviter la contrefaçon. Il appartiendra au Commissaire des Monnaies de prendre à cet égard les garanties nécessaires, suivant le dessin qui sera choisi.

Veillez agréer, Monsieur, l’assurance de ma considération distinguée.

Pour le Ministre des Finances,

Le Chef de Cabinet. “

Armand Bonnetain moet er ook over geklaagd hebben dat hij niet beschikte over goede foto’s van de koning (in zijn archief bevindt zich trouwens onder meer een foto van de koning, uitgeknipt uit een krant).

Op 28 mei 1937 ontving hij in dit verband een telegram met de volgende boodschap:

REMETTRE 49 RUE DARWIN BR :

<p>RÉGIE des TÉLÉGRAPHES et des TÉLÉPHONES RÉGIE van TÉLEGRAMME en TELEFOON VERLYE te BRUXELLES (HOTEL COMMUNAL) ROMEN te</p> <p style="text-align: center;">28 V 1937 ST GILLIS-BRUSSEL (GEMEENTEHUIS)</p> <p style="text-align: center;">142</p>	<p>TÉLÉGRAMME TELEGRAM</p> <p>ETAT =</p> <p>= BONNETAIN</p> <p>71 AVE DU FLORIAL BR :</p>	<p>La Régie n'est soumise à aucune responsabilité en raison du service de la correspondance par télégraphe.</p> <p>De Regie is geenszins verantwoordelijk voor den dienst van het telegraafverkeer.</p>
<p>Indications de service les plus usitées : D (Télg. urgent) RP (Réponse payée) XP (Express payé) PC (Tél. avec accusé de réception) Meest voorkomende dienstaanwijzingen : (Dringend telegr.) (Antwoord betaald) (Bode betaald) (Tel. met kennisg. van ontg.)</p> <p>En cas d'erreur supposée, s'adresser au bureau télégraphique. Toute réclamation doit être accompagnée du télégramme. In geval van veronderstelde missing, zich tot het telegraafkantoor wenden. Iedere navraag moet vergezeld zijn van het telegram.</p>		
<p>5460 (Rechts) G. n° 7. — Bon 13/27/1935. — Van de overschrijver.</p> <p>Deposé à SSS BRUXELLES 7504 28 1121. N Afgegeven te</p> <p>DELAI DEPOT MODELES POUR LES MONNAIES PROLONGE JUSQUE AU 30 JUIN PHOTOS DU ROI PARVIENDRONT SEMAINE PROCHAINE =</p> <p style="text-align: center;">: A DUPONT SECRETAIRE DU CABINET +</p>		

Het duurde echter nog tot 15 juni 1937, dus nauwelijks twee weken vóór de einddatum voor het indienen van de modellen, vooraleer Bonnetain de beloofde foto's kreeg toegezonden, samen met volgende brief van het koninklijk paleis:

Palais de Bruxelles

Bruxelles, le 14 juin 1937.

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous faire par
venir, par le même courrier, 7 documents pho-
tographiques, qui je l'espère, peuvent vous
être utiles dans la réalisation du projet de
monnaie pour lequel vous avez été sollicité
par le Ministre des Finances.

Veillez, Monsieur, croire à mes
sentiments distingués.

Herman Teirlinck.

P-S. Veuillez retenir que ces documents ne
peuvent être livrés à aucune publicité et doi-
vent m'être renvoyés à l'issue du concours.

Monsieur Bonnetain
71 avenue de Flérial
Bruxelles

Remis le
18 novembre 1937

Bonnetain noteerde op deze brief " *remis le 18 novembre 1937* "... maar de foto's zelf zitten nog steeds in zijn archief !

We weten dat Bonnetain een ereloon heeft ontvangen van 7.000 frank, en dus uiteindelijk voor deze wedstrijd drie modellen heeft ingediend (één met beeldenaar en twee andere). Het zijn ongetwijfeld deze waarvan zich volgende foto's in het archief van de kunstenaar bevinden:

Uiteindelijk koos de Commissie voor de al in 1934 door Marcel Rau ontworpen koninklijke beeldenaar, maar zijn model voor de keerzijde van de stukken van 20 en 50 frank werd niet weerhouden. Verder dienden de laureaten Ernest Wijnants (voor de stukken van 5 frank, 1 frank en 50 centiem) en Oscar Jespers (voor de stukken van 25, 10 en 5 centiem) hun ontwerpen drastisch aan te passen. Van Bonnetains modellen werd er spijtig genoeg geen enkel geselecteerd.

*De in omloop gebrachte nieuwe reeks pasmunten (1938-1940)
Naar ontwerpen van Rau, Wijnants en Jespers*

Door het uitbreken van Wereldoorlog II werd de geplande nieuwe reeks munten slechts gedeeltelijk verwezenlijkt. Zo werden er geen stukken van 20 frank en 50 centiem geslagen (tenzij enkele exemplaren als proef).

*20 Frank 1938
Proefslag voor de nooit in omloop gebrachte munt*

De aanmunting van de stukken van 1, 5 en 50 frank diende bij het begin van de oorlog stopgezet te worden wegens de metaalschaarste, en de pasmunt met middengaatje in argentaan werd tijdens de Bezetting en ook nog kort daarna vervangen door een versie in zink (dit laatste metaal werd trouwens ook gebruikt voor de stukken van 1 en 5 frank, volgens nieuwe ontwerpen van Rau uit 1941).

NOTEN

- ^{1/} In het kader van de devaluatie van de frank in 1935 nam de Schatkist de biljetten van 50 frank, die oorspronkelijk door de Nationale Bank van België waren uitgegeven, over van deze laatste; ze werden sindsdien voorzien van een opdruk met de vermelding THESAURIE. Iets gelijkaardigs was trouwens reeds gebeurd met de biljetten van 5 en 20 frank na de muntstabilisering in 1926.

De Regering had er zich daarbij toe verbonden, dit papiergeld tegen eind 1939 uit de omloop te trekken en te vervangen door muntstukken.

- ^{2/} Het gewicht van de uitgegeven stukken bedroeg uiteindelijk slechts 20 gram.
- ^{3/} Het gewicht van de uitgegeven stukken bedroeg uiteindelijk slechts 4,5 gram.